शोधनिर्देशक
उप.प्रा.साधना पन्त

भित्ते घडी एकाङ्की सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत

नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको

दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

मनकुमारी खतिवडा

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर

२०६९

भित्ते घडी एकाङ्की सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन मनकुमारी खतिवडा २०६९

शोधनिर्देशक
उप.प्रा.साधना पन्त

भित्ते घडी एकाङ्की सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको
दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
मनकुमारी खतिवडा
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर
२०६९

भित्ते घडी एकाङ्की सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत

नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको

दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

मनकुमारी खतिवडा

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर

२०६९

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका विद्यार्थी सुश्री मनकुमारी खतिवडाले स्नातकोत्तर तह (एम.ए.) नेपाली विषयको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गर्नुभएको **भित्ते घडी एकाङ्की सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन** शीर्षकको अध्ययन पत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । उहाँकोकार्यबाट म सन्तुष्ट छु साथै यो अध्ययन पत्रले उहाँको अनुसन्धानात्मक क्षमतालाई अझै प्राञ्जल बनाउने आशा राख्दै म प्रस्तुत शोध पत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६९ । ५।१०

....

उप.प्रा. साधना पन्त

शोधनिर्देशक

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय

नेपाली केन्द्रीय विभाग,

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, कीर्तिपुर ।

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत विश्वविद्यालय क्याम्पसकी छात्रा मनकुमारी खतिवडाले त्रि.वि.नेपाली केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तह (एम्.ए.) नेपाली विषयको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गर्नुभएको **भित्ते घडी एकाङ्की सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

क्र. सं.	नाम	हस्ताक्षर
१.	डा.देवीप्रसाद गौतम (विभागीय प्रमुख)	....
२.	उपप्रा. साधना पन्त (शोध निर्देशक)	....
३.	उपप्रा. गोपालप्रसाद गैरे (बाह्य परीक्षक)	....

मिति :– २०६९ । ५/१०

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत **भित्ते घडी एकाङ्की सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र आदरणीय गुरुमा साधना पन्तको कुशल निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । व्यावहारिक तथा शैक्षिक कार्य व्यस्ततामा रहँदारहँदै पनि उचित समय, आवश्यक सुझाव तथा निर्देशन दिँदै प्रस्तुत शोधकार्यलाई यस रूपमा ल्याउन सहयोग गर्नु हुने गुरुआमाप्रति सर्वप्रथम म हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

मेरो शोधप्रस्ताव स्वीकृत गर्नका लागि अनुमति प्रदान गर्ने नेपाली केन्द्रीय विभाग तथा आवश्यक सल्लाह दिनुहुने विभागीय प्रमुख प्रा. डा.देवीप्रसाद गौतमका साथै अन्य प्राध्यापकहरूमा आत्मीय आभार प्रकट गर्दछु ।

सदा इज्जत र प्रतिष्ठाका लागि जीवनमा सङ्घर्ष गर्नुपर्छ भन्ने नैतिक अर्ति दिँदै आर्थिक र व्यावहारिक समस्यासँग सङ्घर्ष गरेर आफ्नो अमूल्य श्रम र पसिना खर्ची मेरो अध्ययनलाई यस अवस्थासम्म पुऱ्याउनु हुने परम् पूजनीय पिता लोकप्रसाद खतिवडाप्रति म आजन्म ऋणी छु । साथै मेरो अध्ययनप्रति सदैव चिन्ता लिइरहनु हुने र हौसला प्रदान गर्नुका साथै हरेक क्षेत्रमा अनवरत सहयोगी हात दिनुहुने तर यस शोधकार्यप्रति अनभिज्ञ रहनुभएकी ममतामयी आमा स्व.खीनमाया खतिवडाप्रति पनि म आजन्म ऋणी छु । श्रम र व्यावहारिक समस्याहरू समाधान गर्दै अध्ययनका लागि मलाई सदैव हौसला र प्रेरणा दिई यस अवस्थासम्म ल्याइपुऱ्याउन मद्दत गर्नुहुने मेरा घरका सम्पूर्ण सदस्यहरू र मलाई अध्ययनका लागि अनुकूल वातावरण सिर्जना गरिदिनुहुने तथा मेरो कार्यसफलताप्रति सदैव जानकारी राख्नुहुने आदरणीय दाजुहरु गंगा, चन्द्र, भाउजूहरू लक्ष्मी र इन्दिराप्रति श्रद्धाभाव राख्नु म आफ्नो उत्तरदायित्व सम्झन्छु । त्यस्तै मेरो अध्ययनमा हरेक क्षेत्रबाट सहयोग गर्ने प्यारी, बहिनी शेरकुमारी र भाइ कोमल खतिवडालाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

यस शोधलेखन कार्यमा प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष रूपमा सल्लाह, सुझाव दिने सम्पूर्ण गुरु, मान्यजनहरू र साथी युवराज अर्यालका साथै शोधपत्र सम्पन्न गर्नका लागि आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराउने त्रिभुवन विश्वविद्यालय केन्द्रीय नेपाली विभाग र विभागीय पुस्तकालयका सम्पूर्ण कर्मचारीहरू र गुरुवर्गलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

मिति : २०६९/५/१०

मनकुमारी खतिवडा

क्रमाङ्क : १४५

शैक्षिक सत्र : २०६५- २०६८

सङ्केत–सूची

अ.प्र.	:	अप्रकाशित
अ.ने.सा.स.	:	अखिल नेपाल साहित्य समिति
आई.एस्सी.	:	इन्टरमिडियट अफ साइन्स
डा.	:	डाक्टर
ते.सं.	:	तेस्रो संस्करण
ने.रा.प्र.प्र.	:	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
ने.शि.स.	:	नेपाली शिक्षा समिति
प्रा.लि.	:	प्राइभेट लिमिटेड
प्र.	:	प्रकाशन
पृ.	:	पृष्ठ
वि.सं.	:	विक्रम सम्वत्
सा.प्र.	:	साझा प्रकाशन
सम्पा.	:	सम्पादक
त्रि.वि.	:	त्रिभुवन विश्वविद्यालय

विषयसूची

पेज नं.

पहिलो परिच्छेद

शोधको परिचय

१.१ विषय परिचय १
१.२ शोधसमस्या १
१.३ शोधको उद्देश्य २
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा २
१.५ शोधकार्यको औचित्य र महत्त्व ४
१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन ४
१.७ शोधविधि ४
  १.७.१ सामग्री सङ्कलन विधि ४
  १.७.२ अध्ययन विधि ५
  १.७.३ सैद्धान्तिक पर्याधार ५
१.८ शोधको रूपरेखा ५

दोस्रो परिच्छेद

विजय मल्लको सङ्क्षिप्त परिचय

२.१ विजय मल्लको जीवनी ६
  २.१.१ जन्म, जन्मस्थान र बाल्यकाल ६
  २.१.२ शिक्षादीक्षा ६
  २.१.३ वैवाहिक जीवन र सन्तान ७
  २.१.४ सामाजिक तथा राजनीतिक जीवन ७
  २.१.५ साहित्यिक लेखनको प्रारम्भ र प्रभाव ८
  २.१.६ सेवागत आवद्धता ९

२.१.७ भ्रमण तथा अवलोकन १०
२.१.८ सम्मान तथा पुरस्कार १०
२.१.९ देहावसान १०
२.२ विजय मल्लको व्यक्तित्व ११
२.२.१ साहित्यिक व्यक्तित्व ११
२.२.१.१ कवि व्यक्तित्व ११
२.२.१.२ कथाकार व्यक्तित्व १२
२.२.१.३ नाटककार विजय मल्ल १३
२.२.१.४ उपन्यासकार व्यक्तित्व १४
२.२.१.५ निवन्धकार व्यक्तित्व १४
२.२.१.६ समालोचक व्यक्तित्व १५
२.२.१.७ सम्पादक व्यक्तित्व १५
२.३ निष्कर्ष १५

परिच्छेद– तीन

विजय मल्लका एकाङ्कीगत प्रवृत्तिहरू

३.१ परिचय १७
३.२ मनोवैज्ञानिक प्रवृत्ति १७
३.३ सामाजिक यथार्थता १९
३.४ प्रतीकात्मकता २०
३.५ दृश्यात्मकता २१
३.६ प्रयोगवादी प्रवृत्ति २४
३.८ समस्यामूलक २५

३.९ निष्कर्ष २७

चौथो परिच्छेद

एकाङ्की तत्वका आधारमा **भित्ते घडी** एकाङ्की सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन

४.१ परिचय २८
४.२ नाम नभएको मानिस २८
४.२.१ कथावस्तु २८
४.२.२ चरित्रचित्रण २९
४.२.२.१ मानिस ३०
४.२.२.२ डा.ज्योतिप्रसाद ३०
४.२.२.३ सुनिता ३०
४.२.२.४ आगन्तुक ३१
४.२.२.५ सुलोचना ३१
४.२.२.६सोनाम ३१
४.२.३ द्वन्द्व ३२
४.२.४ परिवेश ३२
४.२.५ संवाद ३३
४.२.६ भाषाशैली ३३
४.२.७ उद्देश्य ३३
४.२.८ शीर्षक सार्थकता ३४
४.३ पुरानो घर एकाङ्कीको विश्लेषण ३५
४.३.१ कथानक ३५
४.३.२ चरित्रचित्रण ३६
४.३.२.१ कैलासबाबु ३६
४.३.२.१ दिवा ३६

४.३.२.२ जमुना ३६

४.३.२.३ अखण्ड ३७

४.३.३ परिवेश ३७

४.३.४ द्वन्द्व ३८

४.३.५ भाषाशैली ३८

४.३.६ उद्देश्य ३८

४.३.७ शीर्षक सार्थकता ३८

४.४ प्रतिबिम्ब एकाङ्कीको विश्लेषण ३८

४.४.१ कथानक ३९

४.४.२ चरित्रचित्रण ३९

४.४.२.१ डा.जमुना ३९

४.४.२.२ स्वास्नीमानिस ४०

४.४ २.३ नर्स, मञ्जु र भोग्या ४०

४.४.३ परिवेश ४०

४.४.४ द्वन्द्व ४१

४.४.५ भाषाशैली ४१

४.४.६ उद्देश्य ४१

४.४.७ शीर्षक सार्थकता ४२

४.५ उद्घाटन एकाङ्कीको विश्लेषण ४२

४.५.१ कथावस्तु ४२

४.५.२ चरित्रचित्रण ४२

४.५.२.१ शान्ता ४२

४.५.२.२ जीवन ४३

४.५.२.३ मदनमान ४३

४.५.२.४ ललिता ४३

४.५.३ परिवेश ४४

४.५.४ द्वन्द्व ४४

४.५.५ भाषाशैली ४४

४.५.६उद्देश्य ४४

४.५.७ शीर्षक सार्थकता ४५

४.६ पर्खालभित्र एकाङ्कीको अध्ययन ४५

४.६.१ कथानक ४५
४.६.२.चरिचचित्रण ४६
४.६.२.१ शमशेर ४६
४.६.२.२ वीरबहादुर ४६
४.६.२.३ माया ४६
४.६.२.४ शोभा ४७
४.६.२.५ श्यामकृष्ण र रामेश्वर गुप्ता ४७
४.६.३ परिवेश ४७
४.६.४ द्वन्द्व ४७
४.६.५ भाषशैली ४८
४.६.६ उद्देश्य ४८
४.६.७ शीर्षक सार्थकता ४८
४.७ यो कस्तो दन्त्यकथा ? को विश्लेषण ४९
४.७.१ कथानक ४९
४.७.२ चरित्रचित्रण ५०
४.७.२.१ गोविन्द ५०
४.७.२.२ राधा ५०
४.७.२.३ राक्षस ५१
४.७.३ परिवेश ५१
४.७.४ द्वन्द्व ५१
४.७.५.भाषाशैली ५१
४.७.६ उद्देश्य ५२
४.७.७ शीर्षक सार्थकता ५२
४.८. एक संभ्रान्त परिवारको कथा ५२
४.८.१ कथानक ५२
४.८.२.चरित्रचित्रण ५३
४.८.२.१ लोकेन्द्र ५३
४.८.२.२ भोगेन्द्र ५३
४.८.२.३ गजेन्द्र ५४
४.८.३ परिवेश ५४
४.८.४ द्वन्द्व ५४
४.८.५ भाषाशैली ५५
४.८.६ उद्देश्य ५५

४.८.७ शीर्षक सार्थकता ५५
४.९ बन्द ढोका एकाङ्की ५५
४.९.१ कथानक ५५
४.९.२ चरित्रचित्रण ५६
४.९.२.१ पाले ५६
४.९.२.२ मानबहादुर ५७
४.९.३ परिवेश ५७
४.९.४ द्वन्द्व ५७
४.९.५ भाषाशैली ५८
४.९.६ उद्देश्य ५८
४.९.७ शीर्षक सार्थकता ५८
४.१० भित्ते घडी एकाङ्कीको अध्ययन ५८
४.१०.१ कथानक ५८
४.१०.२ चरित्रचिण ५९
४.१०.२.१ विक्रम ५९
४.१०.२.२ विपिन ५९
४.१०.२.३ माधव ६०
४.१०.३ परिवेश ६१
४.१०.४ द्वन्द्व ६१
४.१०.५ भाषाशैली ६२
४.१०.६ उद्देश्य ६२
४.१०.७ शीर्षक सार्थकता ६२
४.११ भित्ते घडी एकाङ्की सङ्ग्रहभित्रका विजय मल्लको एकाङ्कीगत प्रवृत्तिहरू ६२
४.१२ निष्कर्ष ६९
५ उपसंहार तथा निष्कर्ष ७०
सन्दर्भ सूची ७३